

გუბუღი მალრაპე

*თბილისის ჯავახიშვილის სახ. უნივერსიტეტი***ნორმალისაცია და კონფორმიზმი**

საკვანძო სიტყვები: კონფორმულობა, ინოვაცია, ნორმალისაცია, ჯგუფის შიდაშეზღუდულობა, უნივერსალიზაცია, უნივერსალიზაცია, უნივერსალიზაცია, უნივერსალიზაცია.

კონფორმულობის ფენომენოლოგიაში ჩვეულებრივ აღნიშნავენ განსხვავებას გარეთა ანუ ქცევით და შინაგან კონფორმულობას შორის, რომელიც გულისხმობს გავრცელებულ ღირებულებათა და რწმენათა მიღებას. უფრო ახლოს განვიხილოთ კონფორმულობა, როგორც თამაში. აღმოჩნდება შემდეგი: ერთერთ მონაწილეს (უმრავლესობას) აქვს თავისი სპეციალური კოდი, და მატერიალური და სოციალური გარემოს ხედვათა საკუთარი ერთობლიობა. ეს განსაზღვრავს, რა იქნება საზოგადო და პირადი და რა არის სწორი შეხედულებებსა და შეფასებებში. ჯგუფის მიმზიდველობა ან შეკავშირებულობა იწვევს თვითმუცელ ინდივიდს, პატივი სცეს წინასწარ ცნობილ წესებს და ნორმებს. ერთობა, ერთსულოვნება, კულტურული ტრუისმების სადღესასწაულო აღნიშვნა – ყოველივე ეს ემსახურება ტრადიციის, წინასწარი არჩევანისა და გადაწყვეტილებათა განმტკიცებას. ეს ასევე ეწინააღმდეგება სხვა წესების და ნორმების მიღების შესაძლებლობას, რაც ჩვეულებრივ აღნიშნულია, როგორც „ბარბაროსული“, „მოძველებული“, „პრიმიტიული“, „უცხო“, „საოცარი“, „არარეალისტური“ და ა.შ.

მეორე მონაწილეს თამაშისა, უმცირესობას (ინდივიდი ან ქვეჯგუფი) არ აქვს შესაძლებლობა, მონახოს რაიმე ალტერნატიული ნორმატიული ან კოგნიტური მხარდაჭერა ჯგუფის შიგნით. მიუხედავად იმისა, ჯგუფის საპირისპიროდ გადაადგილება ხდება ჯგუფის გასაუმჯობესებლად თუ არა, ჯგუფი არქმევს მას „განსხვავებულს“, „გაუგებარს“ და ა.შ. უმცირესობას არ გააჩნია არავითარი გზა, მიიღოს მორალური ჯილდო ჯგუფისაგან თავისი ქცევისთვის, არც შეუძლია იმედოვნებდეს, რომ მიღწევს თავისი შეხედულებათა მხარდაჭერას. ასეთი შესაძლებლობის არარსებობისას, უმცირესობა იტანჯება შინაგანი დაურწმუნებლობისგან, რომელიც წარმოიქმნება იმის გამო, რომ მას ვერ უგებენ. ეს მას აცალკავებს უმრავლესობისაგან. როცა განსხვავება უმრავლესობასა და უმცირესობას შორის ძალიან შესამჩნევი ხდება, მაშინ „ნორმალური“ ინდივიდი განსხვავდება „გადამხრელი“ ინდივიდისაგან იმ კოდისადმი პატივისცემასთან ერთად, რომელიც წინასწარ მიღებულია ყველას მიერ. უმრავლესობა განიცდის ძალდატანებას, რათა გამორიცხოს კონფლიქტი, თუ მას სურს, სიტუაციას ისევე აკონტროლებდეს. უმცირესობაც განიცდის ძალდატანებას მოქმედებისკენ. მისი განუსაზღვრელობა წინასწარ დადგენილი ნორმების მიმართ მას აყენებს რთულ ფსიქოლოგიურ მდგომარეობაში. არცერთ მხარეს არ შეუძლია, აირიდოს კონფლიქტი. ჯგუფს არ შეუძლია, რადგან იგი უნდა ეცადოს, ხელახლა დაამყაროს თანხმობა და მყარი მიმართება თავის წევრებს და გარე სამყაროს შორის. ინდივიდს არ შეუძლია, აიცდინოს კონფლიქტი, რადგან შინაგანი კონსისტენტობა აქვს დაკარგული. ცხადია, რომ ამ ორ მონაწილეთაგან, უმრავლესობას აქვს ძალიან ვიწრო მიჯნა გადახრისთვის მისი ჩვეულებრივი პოზიციისაგან, და არ აქვს არავითარი მოტივაცია დათმობისათვის. თავის მხრივ უმცირესობასაც არ აქვს არჩევანი: ან უნდა დაემორჩილოს ან დატოვოს ჯგუფი, რაც საკმაოდ ძნელია. რაც უფრო ერთსულოვანია უმრავლესობა და დიდია მისი კონსისტენტობა, მით უფრო მკაცრად ექცევა ის ოპონენტებს და გამორიცხავს ყოველგვარ კომპრომისს ან დიალოგს. უმცირესობა ხვდება, რომ შეიძლება აიძულონ, იყოს იზოლაციაში, რასაც ახლავს საერთო რეალობის დაკარგვა, ან ის

აღმოჩნდება კანონგარეშე მდგომარეობაში, ან მას ექნება შინაგანი კონფლიქტი. ეს დაამსხვრევს მის წინააღმდეგობას და დაიყოლიებს, შეუერთდეს უმრავლესობას. უმცირესობა ემორჩილება, როცა ის თმობს თავის პოზიციას, მთლიანად ან დროებით, რათა სავსებით გაიზიაროს ჯგუფის პოზიცია, ან როცა ის თავს ანებებს მცდელობას, იყოს დისიდენტი ან ახდენს შინაგან შეკავშირებას.

ასეთი აღწერა უფრო ზუსტია „დახურული“ ჯგუფებისთვის, რომლებიც სამკედრო-სასიცოცხლოდ არიან დაპირისპირებულნი. ხშირად სიტუაციები ნაკლებ დრამატულია და კონფლიქტი არაა ასე ძლიერი. მაგრამ ეს არ აუფასურებს ზემოთ თქმულს, რადგან სინამდვილეში ბევრია დახურული ჯგუფიც და სასიცოცხლო სიტუაციებიც. ძირითადი თვალსაზრისი ისაა, რომ კონფორმული წნეხის ობიექტია იმ კონფლიქტის მოსპობა ან შემცირება, რომელიც წარმოიქმნება ჯგუფში გადახრადი უმცირესობის ან ინდივიდის მიერ. შესაბამისად ნაწილდება ინტერაქციის და კომუნიკაციის მთელი დინამიკა.

აღამიანები შეიძლება გავყოთ ორ ნაწილად: ერთია ისინი, ვინც ნორმას იცავენ, მეორენი – ვინც არ იცავენ ნორმას. მაგრამ ეს გაყოფაც არაზუსტია. ძნელია იმის ცოდნა, უმრავლესობა იცავს თუ არა ნორმას. მაგალითად, ჩვენ შეთანხმებულები ვართ, რომ ქურდობა აკრძალულია მორალით, ასევე კანონით – ესაა საზოგადოებრივი ნორმა, მაგრამ ეს არ ზღუდავს დიდი ქალაქების მცხოვრებთა უმრავლესობას, რომ მათ ჩაიდინონ ქურდობა. ყოველგვარი სინდისის ქეჯნის გარეშე სტუდენტები იპარავენ საგამოცდო ბილეთებს, ვაჭრები იპარავენ წონაში, ტაქსის მძღოლი ახდევინებს მეტს და ა.შ. მიუხედავად ამისა, თვითმული მათგანი ისე ფიქრობს და მოქმედებს, რომ თითქოსდა საზოგადოების მიერ გამოცხადებული წესები ძალიან გავლენიანი იყოს.

გავლენის პროცესები ვრცელდება იმ საზღვრებს გარეთ, რომლებშიც დღესაა მოქცეული გავლენის თეორიები. მხოლოდ კონფორმულობის შესწავლას არ შეუძლია, გაგვაგებინოს გავლენის პროცესი, როგორც მთლიანი, რომელიც მოიცავს გავლენის ორ მოდალობას: ნორმალიზაციას და ინოვაციას. სოციალური კონფლიქტი იღებს განსაკუთრებულ ფორმებს და ამ კონფლიქტების მოსაწესრიგებლად არსებობს გარკვეული ნორმები. ინდივიდი, რომელსაც ეწინააღმდეგება ჯგუფი, შეშფოთებულია იმით, თუ როგორ აიცდინოს უთანხმოება ჯგუფთან; შეეძლება თუ არა მას, დაიცვას თავისი აზრი, როცა ჯგუფი ან მათი ლიდერები არ ეთანხმებიან მას? იზოლაციაში ან იგნორირებულად ყოფნა ძალიან დიდი საფასურის გაღებაა და საკუთარი შეხედულებებისადმი რწმენა ვერ გადაფარავს მას.

ცნებების შინაარსების (ტერმინების მნიშვნელობათა) შეთანხმება ძირითადად იმისთვისაა, რომ გავლენა იყოს შესაძლებელი [4]. ასეთ შეთანხმებათა ჭრილში კონფორმულობა განსაზღვრავს ინდივიდის ან ქვეჯგუფის ქცევას, როცა მათი ქცევა დეტერმინირებულია კანონიერი ჯგუფის ნორმებით და მოლოდინებით – ესაა ის სიტუაცია, რომელსაც მიჰყავს ინდივიდი ან ქვეჯგუფი საკუთარ შეხედულებათა ასიმილაციისკენ ჯგუფურ შეხედულებებთან, მიუხედავად წარმოშობილი განსხვავებისა. კონფორმულობის დანიშნულებაა გამორიცხოს განსვლა, რომელიც განუწყვეტლივ ემუქრება საზოგადოების მთლიანობას. ეს დანიშნულება წარმატებით ხორციელდება, როცა:

- ა) ჯგუფის უმრავლესობა სავსებით შეთანხმებულია თავიანთ ატიტუდებსა და შეხედულებებში, ე.ი. როცა არსებობს კარგად გამოკვეთილი ერთობლიობა პასუხებისა, ნორმებისა და ა.შ.
- ბ) სოციალური ზეწოლა არსებობს ინდივიდზე ან ქვეჯგუფზე, ხოლო ჯგუფური კულტურის შიგნით თანხმობაა ან როცა არ არსებობს რაიმე ალტერნატიული კულტურა, პასუხთა ერთობლიობა, ნორმები და სხვა, რომლებმაც შეიძლება ძალდატანება მოახდინონ სხვადასხვა ფორმებით.

როგორ მოქმედებს ინდივიდების ან ქვეჯგუფების ინტეგრაცია კომპრომისზე, მათი პოზიციების დაახლოებაზე? რატომ ხდება კომპრომისი? როცა რეციპროკული გავლენა ჯგუფებში იწვევს ჯგუფის წევრებს შორის კომპრომისს, საქმე გვაქვს ნორმალიზაციასთან. ნორმალიზაცია ხდება ურთიერთგავლენების გაცვლის პროცესში, რომლის მიზანია შეფასებათა და შეხედულებათა ისეთი სტანდარტის დამყარება, რომელიც მისაღებია ყველასთვის. შერიფი [1.] რომელმაც ყველაზე ფაქიზად შეისწავლა ეს ფენომენი, ხაზს უსვამდა, რომ აქ საქმე არ გვაქვს კონფორმულობასთან, აქ

არ არის უმრავლესობა და უმცირესობა, არც რეალური და არც პოტენციური გადამხრელი. აქ არის ნორმების, შეფასებათა, პასუხების პლურალიზმის საკითხი, რომელთაგანაც ყველა განიხილება, როგორც თანასწორი. რატომაც ამ პროცესის შედეგი გასაშუალოება, კომპრომისი?

პირველი იმიტომ, რომ ინტერაქციაში მყოფ ყველა ინდივიდს თანაბარი უნარები და კომპენტაცია აქვს, და მათ შეფასებებს თანაბარი წონა აქვთ ყველას თვალში. არავის არ შეუძლია, კანონიერად თავს მოახვიოს სხვას თავისი შეხედულება. მეორე, რადგან ყველა ინდივიდს აქვს ერთნაირი ქცევის სტილი, მათ არ აქვთ განსაკუთრებული თვითრწმენა და რაიმე მოტივი, უარი თქვან დათმობებზე. მესამე, რადგან ინდივიდების ვალდებულებანი ძალიან სუსტია, ინდივიდის პასუხები არ განამტკიცებს რაიმე ერთ გზას.

ჩვენ ჩავატარეთ ექსპერიმენტი ნორმალიზაციის შესახებ. ცდებში ვთხოვდით ცდისპირებს, შეეფასებინათ ხაზის სიგრძეები, ჯერ ინდივიდუალურად, შემდეგ წყვილებში. თვითნებური წყვილი შედგებოდა ისეთი ორი ცდისპირისგან, რომლებიც ინდივიდუალურად, ცალცალკე ჩატარებულ ცდებში ძალიან განსხვავებულ პასუხებს იძლეოდნენ. შემდეგ ცდაში ცდისპირების ნახევარს ვეუბნებოდით, რომ მათი ინდივიდუალური შეფასება არ იყო ზუსტი. შედეგად ექმნიდით 3 სახის წყვილს: ერთში ორივე ცდისპირი იღებდა დადებით განმტკიცებას, მეორეში ერთი ცდისპირი იღებდა უარყოფით განმტკიცებას და მეორე – დადებითს. მესამე წყვილში ორივეს ჰქონდა უარყოფითი განმტკიცება. თვითნებური ვარიანტის ექსპერიმენტში მონაწილეობდა 40 წყვილი. შედეგებმა უჩვენა, რომ მხოლოდ იმ წყვილს (40-დან 26-ს) აღმოაჩნდა შეთანხმების და კომპრომისის ტენდენცია, რომელთაგანაც ორივეს უარყოფითი განმტკიცება ეძლეოდა.

ცხადია, რომ ინდივიდუალური ნორმის დათმობა უშუალო მიმართებაშია ცდისპირთა ერთ ნაწილში სიმტკიცის და დარწმუნებულობის დაკარგვასთან. ასეთ სიტუაციაში არაა მოტივაცია, რომ რომელიმე შეინარჩუნოს თავისი შეფასება ან გარისკოს პარტნიორის შეფასებაზე უკეთესი შეფასების მოსაძებნად, რადგან ორივე პარტნიორი ერთიდაიმავე მდგომარეობაშია. ყველაზე მიზაშეწონილი ქცევა ასეთ შემთხვევაში არის უკიდურესი პასუხების თავიდან აცილება და ისეთი პასუხების მოცემა, რომლებიც უფრო ახლოს იქნება თვითნებულის საკუთარ პასუხთან. თუ ასე არ იქნება, ნაკლებია შანსი შეთანხმების მიღწევისა და დაძაბულობის შემცირებისა.

მეტიც, სანამ ინტერპერსონალურ პასუხებს შორის კონფლიქტის რედუქცია (ე.ი. ინტერპერსონალური შეთანხმების მიღწევა) დამოკიდებულია ინტერპერსონალურ პასუხებში კონფლიქტის რედუქციაზე, არასასურველი ან საშიშიც კია შეფასებათა დივერგენციის დაშვება. ინდივიდუალური ნორმების პლურალიზმის არსებობა იდენტურ სტიმულებზე გაგლენას ახდენს, თავის მხრივ, თვითნებური ნორმის წაშლაზე ისე, რომ განუსაზღვრელობა და შფოთვა მაღალ დონეზე რჩება. აქ არის პასუხების კოორდინაციისკენ იძულება და უსიტყვოდ გამოხატული მოლაპარაკება, რათა არიდებულ იქნას კონფლიქტი, რომელშიც არავინ არ იქნება მოგებული [2]. დათმობათა საჭიროებას თვითნებური გრძნობს და ამის შედეგია შეფასებათა კონვერგენცია და განსხვავებათა გაქრობა ან გათანაბრება. ამით აიხსნება ის, რომ ავტოკინეტიკური ეფექტის ექსპერიმენტებში [1] ინდივიდუალური შეფასებები თავიდან ძალიან განსხვავებულია, მაგრამ რამდენიმე ცდის შემდეგ იწყება კონვერგენცია საერთო შეფასებისკენ. ეს ორმხრივი დათმობები ნებას აძლევს თვითნებულ პიროვნებას ჰქონდეს პიროვნული შეფასებები, განმტკიცებული გარკვეული ზომით ისე, რომ არ ემორჩილებოდეს ტოტალურ განსხვავებულ თვალსაზრისს. თანხმობა მოდის ისეთი სიტუაციის აცილებით, რომელშიც არჩევანი უნდა იქნეს გაკეთებული. ეს მიღწეულია ნაკლებად საწინააღმდეგო პოზიციის მიღებით. აქ მოქმედებს საყოველთაოდ ცნობილი ოქროს წესი, რომ ჭეშმარიტება სადღაც შუაშია („ოქროს შუალედი“).

ეს აზრი განამტკიცა კელის და სხვა ავტორების [3] კვლევამ: „სხვა პიროვნებებზე რეაგირებისას, პიროვნება თავის შეფასებებს შეაფარდებს სხვების შეფასებებთან ისე, რომ არ იყოს სხვებისგან უკიდურესად განსხვავებული“. ინდივიდები მიმართულნი არიან, აირიდონ შესაძლო შეჯახება შეხედულებებში, იქნება ეს ეთიკური ქცევა თუ სწორი პასუხი. შეთანხმება, რომელიც

მიიღწევა, მრავალ შემთხვევაში არ არის არაფერი, გარდა შეთანხმებისა, რომ არ იყვნენ შეუთანხმებლები [4].

ამრიგად, ჯგუფის შეხედულება, ნორმა და ა.შ. გამოხატავს განსვლის პროვოცირების ორმაგ მიუღებლობას, კიდევ რომ ჭეშმარიტება მოითხოვდეს ამას ან რომ განსვლა რომელიმე პარტნიორისთვის სასარგებლო იყოს. შეთანხმების ერთადერთი ალტერნატივა არის კონფლიქტის გაგრძელება და გაელენა, რომელიც ამის შედეგად წარმოიშობა. ნორმალიზაცია შეფერილია კონფლიქტის თავიდან აცილების და უთანხმოებისგან თავდაცვის საჭიროებით. პარტნიორები ეძიებენ უფრო იმას, რა არის მისაღები, ვიდრე იმას, თუ რა არის მართებული. შესაძლებელია, არავის არ სურდეს დომინანტობა, მაგრამ არც არავის სურს დარჩეს გაცურებული და მოტყუებული. ასეთი სიტუაციაში ხდება არა მხოლოდ დადებითი მოძრაობა კოოპერაციისა და ორმხრივი ურთიერთგაგებისკენ, არამედ აგრეთვე მიუღებელი ხდება არჩევანის თავიდან აცილება. პროცესი ძირითადად შედგება განსხვავებათა დათრგუნვისა და უმცირესი საერთო მნიშვნელობის მიღებისგან. ყოველდღიური ურთიერთობები, სამართალი თუ პოლიტიკა ეყრდნობა ამ კანონზომიერებას, რომელიც საკმაოდ ღრმად არსებობს სოციალურ და იდენტოლოგიურ სისტემაში.

ლიტერატურა:

1. Sherif M. A Study of Some Social Factors in Perception. Archives of Psychology, 27, #187, 1935.
2. John Paul Lederach, Building Peace : Sustainable Reconciliation in Divided Societies, United State Institute for Peace Press, Washington DC, 2004
3. Kelly H.H. Two Functions of Reference Groups in Swanson G.E., Newcomb T.M. and Hartly E.L.: Readings in Social Psychology. New York, Holt, 1952.
4. Kelly H.H. and Shapiro M.M. An Experiment on Conformity to Group Norms Where Conformity is Detrimental to Group Agreement, American Sociological Review. 19, 1954.
5. Nemeth C.J. Differential Contributions of Minority and Majority Influence. Psychological review, vol. 93, #1, 1986.

Guguli Magradze

Normalization and Conformity

Resume

Apart from conformity, the process of influence includes normalization and innovation. In the case of conformity pressure is directed at the reduction or elimination of the conflict caused by the existence of minorities (subgroup or individual) holding the norms controversial to the norms of the group. Normalization takes place when mutual influence is exchanged, which aims at the establishing of a standard acceptable for everyone. Normalization is caused by the need to prevent conflict and disagreement. The psychological meaning of normalization is eliminating differences and finding a minimal common content.